

XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ DONANMASINA İMAM TAYİN EDİLMESİ

Derya GEÇİLİ*

Öz

Tarih boyunca din, insanların hayatını anlamlandırması ve şekillendirmesinde önemli bir yere sahip olmuştur. İnsan ruhunun ihtiyaçları ve çeşitli tesirlere mahkûm olmaktan korunabilmesi ancak din ile mümkündür. İslamiyet'te din hizmetini ifa eden imamlar hayrın hizmetkârları olarak isimlendirilmiştir. İmam, kendine uyulan önder, devlet başkanı ve lider anlamlarına gelmektedir. Bu terim zamanla mescitlerde cemaate namaz kıldırın veya bir topluluğa liderlik eden kişileri ifade etmek için de kullanılmıştır. Osmanlı Devleti'nde ise imamlık, Müslüman topluma hizmet veren kadrolar içinde en önemli görevlerden biridir. İmamlar, din görevlisi peygamber varisi olduğu bilinci ile yalnız cami içerisinde değil, devletin her alanında dine hizmet gayesiyle hareket etmişlerdir. Bu hizmetlerden biri de imamların donanmada görevlendirilmesidir. Donanmada imamlık hizmetini yerine getirmek isteyenlerde yeterli dini bilgi ve iyi ahlak sahibi olmak gibi bazı şartlar aranmıştır. İmamlar, gerek kendi gemilerinde gerekse amiri tarafından tayin edileceği gemi, tersane veya herhangi bir limanda her gün namaz vaktinde hazır olmalı, cemaate namaz kıldırılmalıydı. Donanmada görevlendirilen imamların tek görevi namaz kıldırınmak da değildi, uzak yol gemilerindeki gemici, makineci ve diğer askerlere dini bilgilerle nasihatler vererek iyi ahlaklı, devlete bağlı olabilmeleri içinde çalışmışlardır. Din hizmeti, önemli bir bilgi birikimi ve irfan tecrübesi istediği için imamlar sürekli bilgilerini yenilemeye ve tecrübelerini artırmaya çalışmışlardır. Bu çalışmada, Osmanlı Donanmasındaki imamların gemilere tayin edilmesi, görevleri ve rütbeleri anlatılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Donanma, İmam, Dini ve Askeri Görev.

APPOINTMENT OF IMAMS TO THE OTTOMAN NAVY IN 19TH CENTURY

Abstract

Throughout history, religion has had an important place in making sense of life and shaping it for humans. It is only possible with religion that the needs of humans are covered, and they are protected from various influences around. The imams, who perform a religious duty, are called as the *servants of charity*. Being an imam means being the leader and the head of a state to obey for people. In time, this term has become to be used as a person who leads people in performing prayers in masjids or who leads a community. In the Ottoman State, on the other hand, being an imam meant having one of the most important duties in the staff serving the Muslim community. Imams acted not only within

---

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bölümü, e-mail: degecili@hotmail.com

mosques but also in all levels of the state to serve the religion with the conscious of being the heirs of the Prophet as religious employees. One of these duties is the appointment of imams in the Navy. Some conditions like having adequate knowledge and good moral values were sought in the candidates who wanted to become imams in the Navy. Imams were supposed to be present in the ships, shipyards or in any harbor to which they were appointed by their chiefs, and lead the community in perfuming prayers in prayer times every day. Leading people in prayers was not the sole duty of imams who were appointed in the Navy, they were also meant to provide religious advice to the sailors, mechanics and other soldiers in the ships that sailed to far countries, and tried to make them become soldiers with good moral values and loyal to the state. Since religious duty required important accumulation of knowledge and wisdom, imams constantly tried to increase their knowledge and wisdom. In this context, the appointment of the imams to the Navy ships in the Ottoman State, their duties and ranks will be examined in this study.

Keywords: The Navy, Imam, Religious and Military Duty.

Giriş

Müslüman yalnız iman ile mükellef olmayıp inandıklarını diliyle söylemeli ve onların icaplarını iş ve hareketleriyle göstermelidir.¹ ا ب د kökünden gelen kulluk ve kölelik içinde kullanılan “ibadet” kelimesi sözlükte itaat etmek, boyun eğmek, kutsal manada saygı sunmak, en büyük varlık diye iman edilene yaklaşmak için bir takım merasimler ifa etmek ve hareketler yapmaktır.² İbadetlerin bir kısmı toplu halde yapılır, özellikle bedeni ibadetlerden namaz birlikte yerine getirilir. Namazın düzenli yapılması ve yönetilmesi için imam bulunmasının uygun olduğu düşünülmüştür. Cemaatle kılınan namaza önderlik eden kimse ve lider anlamlarına gelen imam kelimesi özellikle İslam’ın ilk yıllarında devlet başkanı ve valiler için kullanılmıştır.³ Bu terim zamanla mescitlerde cemaate namaz kıldırın veya bir topluluğa liderlik eden kişileri ifade etmeye başlamıştır. Din görevlisinin temel gayesi, dinin evrensel mesajlarını insanlara anlatmak ve hizmet etmektir. İlk din görevlileri peygamberler olarak kabul edilmişlerdir. Peygamberler, inanç, ibadet ve ahlakla ilgili konuları insanlara hatırlatmaya çalışmışlardır. İnsanlığın atası Hz. Âdem ilk din görevlisi olarak yeryüzüne gönderilmiştir.⁴ İmamlık, İslam’ın ortaya çıkışıyla birlikte ilk olarak Hz Muhammed tarafından uygulanmaya

¹ Ethem Ruhi Fırlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Selçuk Yayınları, Ankara, 1995, s. 12.

² Vecdi Akyüz, *Mukayeseli ibadetler ilmihali 1*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1995, s. 7.

³ Mehmet Niyazi, *İslam Devlet Felsefesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994, s. 58.

⁴ Akyüz, *Mukayeseli İbadetler İlmihali*, s. 8.

başlamıştır. İslam, Akabe Biat'ından sora Medine'de yayılmaya başlayınca Hz. Peygamber tarafından gönderilen sahabeler buradaki Müslümanlara namaz kıldırılmışlardır.⁵ Hz. Peygamber, hayatı boyunca namazları kendisi kıldırarak, dört halifede bir zorunluluk olmadıkça buna uymuştur. Herhangi bir mescide imam atanması ise Emeviler zamanında ortaya çıkmıştır. Emevi Halifeleri, şehirlere gönderdikleri valilere halka namaz kıldırılmaları için mescitlere imam atama yetkisi vermişlerdir.⁶ Abbasiler döneminde imamlık bir devlet memurluğu haline getirilmiştir. İmamların atanması ve azledilmesi devlet başkanı tarafından yapılmıştır. Selçuklular ise bir şehri fethettiklerinde genellikle en büyük binayı camiye çevirmişler veya uygun bir bina yoksa yeni cami yaptırarak oraya imam tayin etmişlerdir.⁷

Osmanlı Devleti'nin temeli atılırken geniş ölçüde İslamiyet esas alınmıştır. Bunun bir sonucu olarak imamlık, Müslüman topluma hizmet veren kadrolar içinde en geniş yeri işgal etmiş ve hizmet sahası itibarıyla da çeşitlilik göstermiştir. İmamlar, padişah beratı ile hizmete alındıklarından Osmanlı Devlet sisteminde askeriyeden sayılmışlardır. Berat sahibi imam ve hatipler, görev süreleri boyunca raiyyet rüsumu ve avarızdan⁸ genelde muaf tutulmuşlardır. XVI. Yüzyılda bazı bölgelerde imamların toprak sahibi olmaları sebebiyle vergi ödedikleri bilinmektedir.⁹ Toplum örgütlenmesinde mahalle imamları, ayrı bir konuma sahip olmakla beraber resmi hüviyete sahip imamlarda vardır. Bunlar arasında orduda hizmet görmekte olanlar önemli bir yer tutmaktadır.¹⁰ Osmanlı devletinin son dönemlerinde yapılan savaşlar neticesinde toprak kayıplarının artması moral bozukluğuna neden olmuştur. Bu duruma bağlı olarak Osmanlı Devleti çözüm bulma arayışı içerisine girmiştir. Askerlerin huzuru bekası için dini anlamda donanımlı olmaları gerekiyordu.¹¹ Bu nedenle askeriyede imamlar görevlendirilmiştir. Eski askeri sistem

---

⁵ Alevilik ve Caferilikte ve diğer Şia mezheplerinde din adamı yoktur. Bu mezheplerde imam kelimesi sadece On İki İmam için kullanılır. Şii mezhebinde On iki İmamın keramet gücü olduğuna inanılır. Alevilikte din adamlarına Pir veya dede, Şii'likte ise molla denir.

⁶ Kemal Beydilli, "Osmanlı Devleti'nde İmamlık", *DİA*, Cilt: 22, s. 182.

⁷ Ahmet Onay, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Camilerin Finansmanı", *Değerler Eğitimi Dergisi*, Cilt: 7, No: 18, Aralık, 2009. s. 48.

⁸ Olağanüstü hallerde, özellikle savaş sırasında divanın kararı ve padişahın emri ile toplanan vergilerdir. Halil Sahillioğlu, "Avarız", *DİA*, Cilt: 4, s. 109.

⁹ Kemal, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, İstanbul, 2013, s. 21.

¹⁰ Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, s. 34.

¹¹ Esra Bozkurt, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2015, s. 98.

dâhilinde özellikle yeniçeri ocağında, Nizamı Cedit ile kurulan talimli askerler, askeri teknik sınıflar içindeki eğitim kurumlarında, deniz ve kara mühendishanelerinde, donanma ve tersanede nihayet yeni kurulan askeri hastanelerde dini hizmetlerin imamlar tarafından gerçekleştirildiği, bunların padişah beratı ile tayin edildikleri ve uygun maaşlara bağlanmış oldukları bilinmektedir. Nizam-ı Cedit'in başarısız olmasından sonra, ordu imamlığı II. Mahmud'un askeri modernleşme adımlarıyla yeni bir önem kazanmıştır. 1826 yılının Mayıs ayında Eşkinici Ocağı layihasında, imam istihdamı meselesine ayrıntılı yer verilmiştir. Layihada ordu imamları ve icra edecekleri vazife, askerlere sadece ibadet ettirmekten ibaret görülmeyip, yeni ordunun talim sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak kurgulanıyordu. Eşkinici Ocağı'nın ve bir süre sonra yeniçerilerin kaldırılmasından sonra tesis edilen Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu'nda, imam istihdamı konusu yeniden gündeme gelmiştir. Başlangıçta 12.000 neferden oluşan ordu için 100 kadar imam görevlendirilmiştir.¹² Askeri imamlık, Asakir-i Mansure-i Muhammediye Ordusu ile gerçek anlamda daimi ve sistemli bir kadro haline gelmiştir. İmamlar, kara orduları kadar zamanla donanmada da görevlendirilmeye başlanmıştır. Donanma imamları “gemi hocası ya da “gemi imamı” olarak adlandırılmışlardır.¹³ Gemilerde imamlar, özellikle uzun yolculuklarda gemicilere namaz, oruç gibi dini vazifeler kadar yaptıkları telkinlerle yardımcı olmaya çalışmışlardır. Aşağıda, donanmada imamların gemilerde ve tersanelerdeki görevleri, rütbeleri ve maaşları anlatılmıştır.

1. Osmanlı Donanmasına Görevlendirilen İmamlarda Aranılan Şartlar

İnsanlık tarihi incelendiğinde ilk devletin dinin sağladığı ruh ve inanç birliği sayesinde kurulduğu ve ilk ordunun da dini ihtiyaçlardan doğduğu görülmektedir. Milletler en buhranlı günlerinde birleştirici bir ruha sahip olan dinden faydalanmışlardır.¹⁴ Osmanlı Devleti'nin askeri teşkilatında da imamlar, egemenliğin korunmasında önem bir rol oynayarak, geniş bir kitle oluşturmuşlardır. İmamların zamanla harbiye kadar bahriye teşkilatında da

¹² Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, s. 34.

¹³ Mehmet Beşikçi, “Askeri Modernleşme, Askeri Disiplin ve Din: Düzenli Kitle Orduları Çağında Osmanlı Ordusu'nda Tabur İmamları”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)* Cilt: 11, Sayı: 1, 2016, s. 11, 12.

¹⁴ Mehmet Düzgün, “Din ve Ordu”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, Cilt: XII. Sayı: 5, Eylül-Ekim, Emel Matbaacılık, Ankara.

görev almalarına karar verilmiştir.¹⁵ Fevkalade bir önem ve hassasiyete haiz olan din hizmeti alanında görev alacak imamların iyi yetişmiş olmalarına çalışılmıştır.¹⁶ Bunun sağlanması amacıyla özellikle imamların uzun süre, zor şartlara dayanabilecek ve dini vazifeleri yerine getirebilecek bir seviyede olmalarına dikkat edilmiştir. Donanmada iptidaiye (İlköğretim) derecesinde açılan mektepte imamlar, görevleriyle ilgili bir sene kadar eğitim alıyorlardı. Bu eğitimin sonunda imamlar, eğitim programına göre sınava tabi tutulmuşlardır. İmamlar, sınavda başarılı olurlarsa şehâdetnâmelerini alabiliyor, başarılı olamazlarsa bir sene daha eğitime devam ediyorlardı. Bir senelik eğitim sonunda tekrar sınava tabi tutulmuşlardır. Ancak, sınavda yine başarısızlık gösterirlerse ya emekli oluyorlar ya da ordudan ihraç ediliyorlardı. Donanmaya imam tayin edilmesine karar verildikten sonra zamanla bazı sorunlar yaşanmaya başlanmıştır.¹⁷ Dini görevlerin ve hutbenin icra edilmesiyle ilgili imtihanlarda özel bir heyet bulunmuyordu. İmamların seçilip atanmalarıyla ilgili haksızlıklar yapılabiliyordu. Böylece, donanmaya yeterli dini bilgilere ve eğitime sahip kişilerin imam olarak tayin edilebilmesi için bazı düzenlemeler yapılmasına karar verilmiştir (10 Aralık 1890). Göreve yeni alınacak imamlarda, Darümuallimin rüştiye derecesinde tahsil görmüş olmaları şartı getirilmiştir. İmamlar aldıkları eğitim sonunda, alay kumandanlarının kontrolü altında üç kişilik konu hakkında bilgi sahibi heyet tarafından sınava tabi tutulmuşlardır. Sınavda başarılı olanlara şehâdetnâmeleri verilerek donanmaya imam olarak tayin edilmişlerdir.¹⁸ Donanma imamlarının tayiniyle ilgili bu usulün bütün Osmanlı askeriyesinde geçerli olmasına karar verilerek nezaretlere yazıyla durum bildirilmiştir.¹⁹

2. Donanma İmamlarının Görevleri

2.1. Gemilerdeki Görevleri

Gemilerde denizcilerin (kaptan, çarkçı, güverteci, çırak, asker vs.) cemaat halinde namazlarını kılabilmeleri için uygun yerler tahsis edilmiştir.

¹⁵ BOA, Babıali Evrak Odası (BEO), No:325/24312-1-1.

¹⁶ Mehmet Bulut, "Osmanlı'dan Günümüze Müftülerin Seçimlerinde Esas Alınan Eğitim Kriterleri", *Dini Araştırmalar*, Cilt: 15, Sayı: 41, s. 95.

¹⁷ BOA, BEO, No:325/24312-1-2.

¹⁸ Düstûr, Cilt VI, Numara: 196, *Alay ve Tabur İmamlarının Vezâif-i Tedrisiyeleri Hakkında Nizâmnâme*, 24 Zil'hacce 1332-14, Zil'hacce 1331, Dersaadet Matbaası, İstanbul 1334, s. 332.

¹⁹ BOA, BEO, No: 325/24312-1-2.

İmamlar, namaz vakitlerine tahsis edilen mahalde denizcilerin namazlarını kılmalarından sorumlu olmuşlardır. İmamlar, ara sıra özellikle Cuma ve Pazartesi geceleri yatsı namazından önce vaaz ve nasihatler veriyorlardı. Böylece, gemicileri safsata ve hurafelerden uzak tutacak şekilde dini kuralları öğretmişlerdir. Gemi komutanının onaylamasıyla askerlere dini dersler verildiği gibi İslamiyet'e karşı şüphesi olanlar varsa dini esasları gerçeklere dayalı bir şekilde anlatarak yanlış düşüncelerden arınmalarını sağlamışlardır. İmamlar, gemideki askerlerin diğer dinlere ait kitapları, eserleri okuyarak bu dinlerin yayılmasına ve kabul edilmesine de engel olmuşlardır.²⁰

İmam, gemideki askerlerden biri tehlikeli bir hastalığa yakalanmışsa sağlık memurunun müsaadesini alarak hastanın yanına gidebilir, ruhi durumuna göre teselli ve dini bilgiler verebilirdi. Bu ziyaretler hastanın ümitsiz bir halde olduğunu kendisine anlatmayacak hissettirmeyecek şekilde yapılmalıydı. İmam, bu teselli vazifesinde amirlerinin izniyle imamları olmayan gemi ve hastanelerde vermek için de görevlendirilmiştir.

Limanda bulunan gemilerin birinde cenaze merasimi yapılacaksa ölmüş olan kişi kim olursa olsun gemi mürettebatı olarak kabul edilmiştir. Ölmüş olan denizci hastanede vefat etmiş olsa da gemi imamı cenaze merasimine iştirak etmek zorundaydı. Vefat eden asker, başka bir mezhebe mensup ise ve icra edilecek merasim farklıysa buna muhakkak dikkat edilmiştir. Gemide görev alan imam, sadece askerlere namaz kıldırıyor, Türkçe okuma yazma ve hesapta öğretiyordu. İmam, askerlere eğitim verilen mektebin müdürü olarak kabul edilmiştir. Askerler, dini eğitimi aldıktan sonra imam tarafından bir sınava tabi tutulmuşlardır.²¹ İmam, dini vazifelere yakışacak şekilde gemicilerin kendilerine hürmet göstermeleri yönünde ahlaki tavır, davranış, adap ve edeple hareket etmeye çalışmıştır.²² Donanma askerleri tarafından her zaman imamlara karşı iyi tavır, davranış, hal ve harekette bulunulmasına özellikle dikkat edilmiştir.²³ İmamlar, dini hizmetten başka askerlerin güvenilir, samimi bir dostu olduğu için ona iyi davranılmasından komutan her zaman sorumlu olmuştur.²⁴

---

²⁰ BOA, İrade Bahriye (İ.BH), No: 12/25-1-1.

²¹ BOA, İ.BH, No: 12/25-1-2.

²² Deniz Müzesi Arşivi (DMA), Mektûbi (MKT), No: 256/53,

²³ BOA, İ.BH, No: 12/25-1-1.

²⁴ BOA, İrade Dosya Usulü (İ.DUİT), No: 185/70-2-1.

2.2. İmamların Diğer Görevleri

İmamlar, sadece gemilerde değil tersanelerde, mekteplerde ve savaş sırasında her yerde görev alabiliyorlardı. İmamların görevlerinden biri mekteplerde talebelere okutulan kitapların din ve devlete karşı kışkırtıcı bir yönü olup olmadığının incelenmesidir. 1874 senesinde imamlar tarafından Bahriye Mektebi'nde talebelerin ders kitapları, defterleri ve ders notlarında dine aykırı yanlış konular olup olmadığı ile ilgili araştırmalar yapılmıştır. Bu incelemeler sonunda talebelere verilen dini eğitim saatleri, biraz daha artırılmıştır.²⁵ İmamlar, Bahriye Mektebi'nde mezun olacak talebelerin göreve başlamadan önce "Mülazımlık" (Teğmenlik) sınavları için oluşturulan heyette bulunuyorlardı. Talebelerin unvanlarını alabilmeleri için imamların sorularını hatasız olarak yanıtlamaları gerekiyordu.²⁶ 1877-1878 senelerinde ise savaşların kaybedilmesinin altında ordunun dini eksiklikleri olduğu düşünülmüştür. Bunun üzerine donanma imamları, kazanılan savaşlardan sonra askerlere dua-i şerif okutmaya başlayarak manevi duygularını artırmalarını sağlamışlardır.²⁷

Tersanelerin camilerinde imamlar, her namaz vakti cemaate namaz kıldırılmışlardır, ayrıca dini ve ahlaki bilgiler vererek maneviyatlarını yükseltmelerine yardımcı olmaya çalışmışlardır.²⁸ Tersanelerde camilerin genel bakımları tamamen imamların kontrolü altındaydı²⁹ Tersane-i Amire'de havuzlarda görev yapanlar, buldukları yer itibarıyla namazlarını kılmakta zorluk çekiyorlardı.³⁰ Bu nedenle 1892 senesinde havuzlarda görev yapan personel için bir cami inşasına karar verilmiştir. Caminin inşası için 30.000 kuruş ayrılmıştır. Muhasebe defterinden Müteahhit Hacı Hasan Ağa'ya caminin inşası için 15.000 kuruş ödenmiştir. Hacı Hasan Ağa havuzlarda caminin inşa edileceği yerle ilgili resim ve keşifnameler hazırlamıştır.³¹ Ramazan-ı Şerif ayına yetişebilmesi için hızlı hareket edilerek caminin inşası tamamlanmıştır. Yeni inşa edilen camide görev alacak imam, hatip ve

---

²⁵ DMA, MKT, No: 207/32, 1291.

²⁶ DMA, MKT, No: 57/73.

²⁷ DMA, MKT, No: 207/31.

²⁸ DMA, MKT, No: 863/67.

²⁹ DMA, MKT, No: 780/5; Caminin inşası ile seccade, mum ve diğer malzemeler tahmin edilenden daha az bir masrafa tedarik edilebilmiştir. DMA, MKT, No: 860/33, 1312 [1894]; DMA, MKT, No: 773/66, 25 Şaban 1312 [1894].

³⁰ DMA, MKT, No: 881/53.

³¹ DMA, MKT, No: 881/74.

müezzinlerle birlikte mum, seccade, kilim gibi eşyalara da ihtiyaç duyulmuştur. Bunların masrafının hazineden karşılanması talep edilmiştir.³² 1895 senesinde de Tersane-i Amire camisinin sütunlarında sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Tersane-i Amire imamı, caminin yıkılmak üzere olduğunu ve bakımının yapılması gerektiğini talep etmiştir. Tersane-i Amire’de zabitan, asker ve diğer görevlilerin dini vazifelerini rahat bir ortamda yapabilmeleri için yeni bir cami inşa edilmesine karar verilmiştir.³³ Yeni caminin inşası için yapılan incelemelerden sonra imam efendiye hazineden ilk önce 2.500 kuruş ödenerek malzemeler tedarik edilmiştir.³⁴

3. İmamların Sayıları ve Maaşlarında Yapılan Düzenlemeler

Osmanlı donanmasında uygulamaya konulan nizamnameye göre imamlar; üç anbarlı, kalyon³⁵, firkateyn ve korvet imamı adıyla dört sınıf olarak görev yapıyorlardı. 1872 senesinde donanmada kullanılan savaş ve nakliyat gemilerinde toplam elli beş imam bulunuyordu.³⁶ İmamların sayısı mevcut olan nizamnamede belirtilen sayıdan oldukça azdı. Ayrıca, imamlar maaşlarının yetersiz olmasından dolayı zor durumda kaldıklarına dair bir arzuhal hazırlamışlardır. İmamlar, maaşlarına zam yapılmasını talep ediyorlardı.³⁷ Bunun üzerine Bahriye Nezareti tarafından imamların dereceleri, maaşları ve tayinleri ile ilgili bir inceleme başlatılmıştır.³⁸ Savaş gemilerinde ve nakliyatta kullanılan gemilerde mevcut olan yerlere göre³⁹ ikisi baş imam olmak üzere yüz otuz nefer imam tayin edilmiştir. İmamların maaşlarının oldukça az olduğuna karar verilerek hazineye büyük bir yük getirmeyecek şekilde uygun miktarda zam yapılmıştır.⁴⁰ Bahriye Meclisi’ne gönderilen yazıya göre imamların maaşları 150 kuruş olmuştur (29 Ekim 1872).⁴¹

³² DMA, MKT, No: 863/89.

³³ DMA, MKT, No: 881/32.

³⁴ DMA, MKT, No: 780/26; DMA, MKT, No: 908/47, 1312 [1895].

³⁵ 1699 Senesinde Patrona ve Riyale Kalyonlarında birer imam bulunuyor ve 25 kuruş yevmiye alıyorlardı. İdris Bostan, *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2003, s. 185.

³⁶ DMA, MKT, No: 881/74.

³⁷ BOA, İ.DUİT, No: 185/70-2-1.

³⁸ BOA, İ.DUİT, No: 185/70-2-1.

³⁹ BOA, İ.DUİT, No: 185/70-1-1.

⁴⁰ BOA, İ.DUİT, No: 185/70-2-2.

⁴¹ DMA, MKT, No: 181/128, 1289 [1872].

1906 senesinde donanmada, imamların maaşlarına uygun miktarda bir zamla düzenleme yapılmasına karar verilmiştir. Bu karara göre bahriye imamları sınava tabi tutulmuşlardır. Sınavdaki yeterliliklerine göre üç sınıfa ayrılarak maaşlarına zam yapılmıştır.⁴² Bahriye Mektebi imamı Mustafa Efendi bütün imamların üstünde Alay İmamı unvanıyla kalyonda İmam-ı evvel olarak tayin edilmiştir. Güzel Hisarlı Mustafa Efendi ve Amasralı Abdullah Efendi'ye ise Mustafa Efendi'nin aşağısında Sınıf-ı evvelik verilmiştir. Mustafa Efendi'nin 150 kuruş olan maaşına İmam-ı evvelik ile 350 kuruş zam yapılarak 500 kuruş olmuştur. Güzelhisarlı Mustafa ile Abdullah Efendilerin maaşlarına da 350 kuruş zam yapılarak gemi imamlığına tayin edilmişlerdir. Sınıf-ı sâni olan imamların maaşlarına 50 kuruş zam yapılarak 200 kuruşa çıkarılmıştır. İmamların maaşlarının, Mart ayından itibaren Tersane-i Amire hazinesinden ödeneceği bildirilmiştir⁴³. İmamlarla ilgili vefat etmeleri halinde ailelerine verilecek maaşlar için de değişiklikler yapılmıştır. Donanma imamlarından Bilal Efendi'nin vefat etmesi üzerine⁴⁴ iki yaşındaki oğlu Şükrü ile eşi Hatice Hanıma aylık 85 kuruş maaş bağlanması için Tersane-i Amire müsteşarı tarafından bir dilekçe hazırlanmıştır⁴⁵.

4. İmamların Kullandığı Şeritler

İmamlar, görevli buldukları süre boyunca özel üniformalarını giymek zorundalardı. Sadece izne ayrıldıklarında sivil elbise giymişlerdir. İmamların, görevleri sırasında şemsiye ve baston kullanmaları da uygun değildi. 1909 senesinde imamların kollarındaki rütbe şeritlerinin unvanları için doğru olmadığı düşünülmüştür.⁴⁶ İmamların harp sınıflarına uygun olabilmeleri için rütbe şeritlerinde yeniden bir düzenleme yapılmasına karar verilmiştir.⁴⁷ 14 Mayıs 1912 tarihinde Bahriye Zabitanı Terfi Rütbe Nizamnamesi hazırlanarak uygulamaya konulmuştur. Bahriye imamlarının rütbeleri ile ilgili tam bir yeniliğe gidilmemiş ancak, sahip oldukları rütbe şeritlerinde bazı değişiklikler yapılmıştır.⁴⁸ İmamların kollarında bulunan rütbe şeritleri yeni unvanlarına uygun olmadığından bunlar harp sınıfına göre tertip edilmiştir.

⁴² BOA, Yıldız Sadaret Resmi Maruzat Evrakı (Y.A.RES), 75/51-1-1, 2, 3.

⁴³ BOA, İrade Dâhiliye (İ.DH), No: 145/7491-1-1.

⁴⁴ BOA, Şura-yı Devlet Evrakı (ŞD), No: 15/28-1.

⁴⁵ BOA, İ.DH, No: 503/34218-1-1.

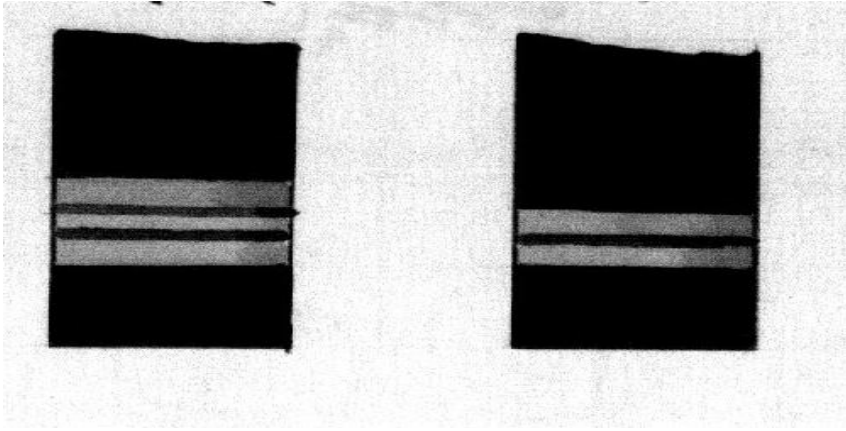
⁴⁶ BOA, İ.DUİT, No: 19/10-2-1.

⁴⁷ BOA, İ.BH, No: 12/25-2-2.

⁴⁸ Bahriye Zabitanının Terfi-i Rütbe Nizamnamesi, 27 Cemâziy'el Evvel 1328, Matbaa-i Bahriyede Tab' Olunmuştur.

Firkateyn Kaptanı, Korvet Kaptanı, Birinci Sınıf Yüzbaşı, Yüzbaşı Mülâzım-ı evveli ve Mülâzım-ı sâni rütbelerinde bulunan altı sınıf bahriye imamın rütbelerindeki şeritler aşağıdaki resimlerde gösterildiği gibi düzenlenmiştir⁴⁹.

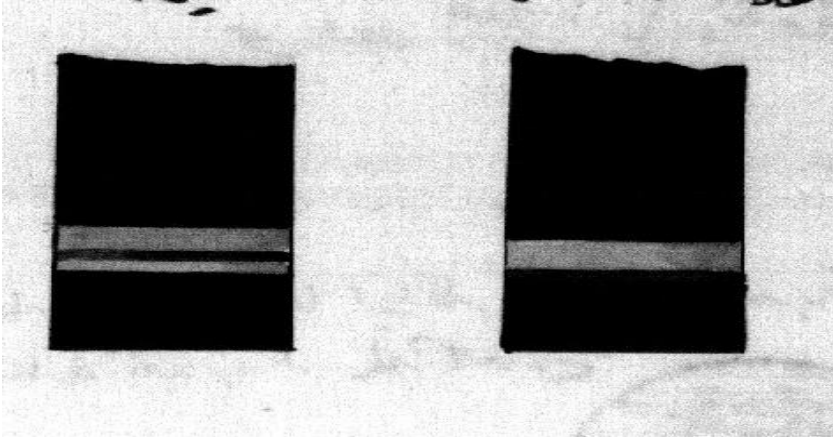
Resim 1 Gemi İmamlarının Kullandığı Şeritler⁵⁰

Tek Çizgi: Dördüncü Sınıf İmam Efendiye
İki Çizgi: Üçüncü Sınıf İmam Efendiye

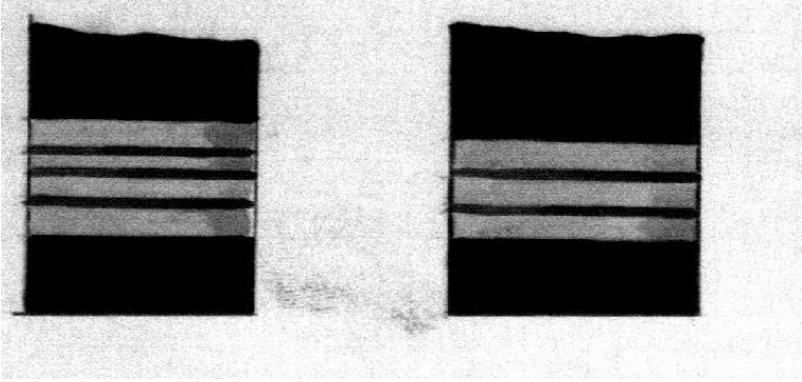
⁴⁹ BOA, *İ.DUİT*, No: 19/10-1-1.

⁵⁰ BOA, *İ.DUİT*, No: 19/10-2-2.

İki Çizgi: İkinci Sınıf İmam Efendiye⁵¹

Üç Çizgi: İkinci Sınıf İmam Efendiye

Üç Çizgi: Birinci Sınıf İmam Efendiye

Dört Çizgi: Donanmayı Hümayun Müfettiş Efendiye

⁵¹ Donanma ikinci sınıf imamlarından olup meşrutiyet aleyhine hal ve hareketlerde bulunmasından dolayı 24 Haziran 1909 tarihinde Pazarcıklı Hafız Tahir bin Osman Efendi'nin askeriyedeki görevine son verilmiştir. Ayrıca, beş sene müddetle ceza alması için gerekli muamelelerin yapılması için Bahriye Beşinci Dairesi'ne havale edilmesine karar verilmiştir. Ancak, Osman Efendi'nin siyasi suç işlemediği anlaşılmış, kanuna uygun olarak görevine iade edilmiştir. Osman Efendi bir süre sonra İkinci Sınıf İmam rütbesinde kalmak şartıyla emekli edilmiştir. BOA, İrade Bahriye (İ.BH), No: 12/25-1-2, BOA, İ.BH, No: 12/25-1-1.

Sınıfi harpten fırkateyn kapûdanı, korvet kapûdanı, birinci sınıf yüzbaşı, yüzbaşı mülâzım-ı evvel, ve mülâzım-ı sâni, rütbelerine mütenâzır bulunan altı sınıf imam-ı bahriyenin rütbe şeritleri ber-vech-i bâlâ resimlerinde gösterildiği vechle donanma-yı hümayunda aralarında yeşil çuha sınıfının işaretleri mahsûsası olmak üzere ve üstündeki şerid halkasız bulunmakta ve cümlesinin kol ağzı mesafeleri sınıf-ı harbiyenin mütenâzır buldukları rütbelerin aynı olmak üzere ½ pûs arzında üç sıra düz sarı şerid ve ikinci ile üçüncü şerid arasında ¼ pus arzında bir sıra sırma şerid ve birinci sınıf imam için aralarında yeşil çuha sınıfının işaretleri mahsûsası olmakta ve üstündeki şerid halkasız bulunmak üzere ½ pûs arzında üç sıra sarı sırma şerid ve ikinci sınıf imam-ı evvel için aralarında ki yeşil çuha sınıfının işaretleri mahsûsası olmak ve üstündeki şerid halkasız bulunmak üzere ½ pûs arzında sarı sırma⁵² iki sıra şeridin aralarında ¼ pûs arzında bir sıra sarı sırma şerid ve ikinci sınıf imam için aralarında yeşil çuha sınıfının işaretleri mahsûsası olmak ve ortadaki şerid halkasız bulunmak üzere ½ pûs arzında sarı sırma iki sıra şerid ve üçüncü sınıf imam için aralarında ki yeşil çuha sınıfının işaretleri mahsûsası olmak ve üstündeki şerid halkasız bulunmak üzere ½ pus arzında bir sıra sarı sırma şerid altına ¼ pus arzında bir sıra sarı sırma şerid dördüncü sınıf imam için bir sıra ½ pus arzında sarı sırma halkasız şeridin altına ¼ pus arzında yeşil çuhadan ibarettir⁵³ (25 Ağustos 1909).

16 Ağustos 1915 tarihinde imamların rütbeleriyle ilgili yapılan değişikliklerden sonra donanma dördüncü sınıf imamlığına terfi etmek için dilekçe ile başvurular yapılmıştır. Bunun üzerine imamlar, sağlık kontrolüne alındıktan sonra sınava tabi tutularak rütbeleri verilmiştir. Heyet-i Sıhhiye-i Bahriye tarafından yapılan muayenede imamet hizmeti için sağlıklı oldukları

⁵² BOA, *İ.DUİT*, No: 19/10-1-2.

⁵³ BOA, *I.DH*, No: 503/34218-1.2; Buna göre donanma imam müfettişi sınıfında yeşil kumaş üstündeki sırma şerit halkasızdır. İmamların kol ağzı mesafeleri harp sınıflarındaki rütbelerle aynı olmak üzere ½ pus genişliğinde, üç düz sıra sırma şerit ve ikinci ile üçüncü sıra sırma şerit arasında ¼ pus genişliğinde bir sıra sırma şerittir. Birinci sınıf imam için ortadaki sırma şerit halkasızdır ve ½ pus genişliğinde üç sıra sarı sırma şerittir. İkinci sınıf-ı evvel imam için ortadaki sırma şerit halkasız olur ve ½ pus genişliğinde, sarı sırma iki sıra şerit arasında ¼ pus genişliğinde bir sıra sarı sırma şerittir. İkinci sınıf imam için ortadaki şerit halkasız ve ½ pus genişliğinde sarı sırma iki sıra şerittir. Üçüncü sınıf imam için ortadaki şerit halkasız, ½ pus genişliğinde bir sıra sarı sırma şerit altına ¼ pus genişliğinde bir sıra sarı sırma şerittir⁵³. Dördüncü sınıf imam için bir sıra ½ pus genişliğinde sarı sırma halkasız şerit altına ¼ pus genişliğindedir.⁵³ BOA, *İ.DUİT*, No: 19/10-1-2; BOA, *I.DH*, No: 503/34218-1.2.

anlaşılan⁵⁴ Eğridere'li Şerif Hayri bin Mümin Trablusşamlı Ali bin Şeyh Mahmud ve Halil bin Bekir Efendilere Sınıf-ı râbi İmameti (dördüncü sınıf imamlık) rütbesi verilmiştir⁵⁵. Korvet imamı Bağdatlı Abdülhamid bin Mehmed Efendi, heyet tarafından sınava tabi tutularak Sınıf-ı sâni (ikinci sınıf) İmamlığına terfi etmiştir.⁵⁶

Sonuç

İslam dünyasında imamlar sadece camilerde görev yapmıyorlar, hayatın her alanında etkili bir rol oynuyorlardı. İmamlar, dini fonksiyonlarının yanı sıra eğitim-öğretimde, kültür ve adalet hizmetlerinin yerine getirilmesi yanında askeri amaçlarda da hizmet vermişlerdir. Bunun en kesin örneği Osmanlı Devleti'nde görülmektedir. Osmanlı Devleti'nin askeri gücünün zamanla zaafa uğraması ve Avrupalı rakipler karşısında perişanlığında askerlerin dini yetersizliklerinin etkili olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle Osmanlı donanması içinde imamlık önemli görevlerden biri olarak kabul edilmiştir. İmamların, gemilerde görev alan askerler hakkında tam bir bilgi sahibi olmaları gerekiyordu. Gemi içinde sosyal ilişkilerin sağlam bir zeminde gelişmesinde çok büyük bir rol üstleniyorlardı. Gemideki askerlerin düzenlerinin sağlanması, kontrol edilebilmeleri, namaz ve diğer dini vazifelerin ifa edilebilmesi imamların görevleri arasında sayılmıştır. İmamlar dini bilgileri verirken anlaşılır bir dil kullanarak askerlerin ilgisini sağlamışlardır. Gemilerde en güvenilir kişi olarak kabul edilmişler ve okuma yazma öğretmek muallimlik görevi de yapmışlardır. Ayrıca, askerler arasında huzur ve asayişe yardımcı olmuşlardır. İmamlık görevini iyi bir şekilde yerine getirmeyenlerin hemen vazifelerine son verilmiştir. Hz. Peygamber tarafından yerine getirilen imamlık görevini üstlenmek büyük bir manevi sorumluluk gerektirmektedir. Din hizmetinin sınırı olmadığından hayatın her alanını kapsamaktadır.

---

⁵⁴ BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV), No: 195/70-1-1.

⁵⁵ BOA, Y.MTV, No: 195/70-1-2.

⁵⁶ BOA, BEO, No: 4372/327838-1-1.

Kaynakça

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Babıali Evrak Odası (BEO)

325/24312-1-1, 325/24312-1-2, 4372/327838-1-1.

İrade Bahriye (İ.BH)

12/25-1-1, 12/25-1-2, 12/25-2-1, 12/25-2-2.

İrade Dâhiliye (I.DH)

503/34218-1-1, 503/34218-1-2, 145/7491-01-01, 185/70-1-1, 185/70-1-2, 185/70-2-1, 19/10-1-1, 19/10-1-2, 19/10-2-1

Yıldız Mütenevvi Maruzat Evrakı (Y.MTV)

195/70-01-01, 195/70-01-02

Şura-yı Devlet (ŞD)

15/28-01, 15/28-02

Y.A.RES

75/51-1-1, 75/51-1-2, 75/51-2-2

2. Deniz Müzesi Arşivi (DMA)

Bahriye Nezareti (BN)

368/13339, 93/1866, 1327

Mektubi (MKT)

197/31, 207/32, 256/53, 773/66, 780/5, 860/33, 863/67, 863/89, 881/53, 881/74, 908/47, 57/73

MBN, 1589: 1891

3. Resmi Yayınlar

Düstür, Cilt VI, Numara: 196, *Alay ve Tabur İmamlarının Vezâif-i Tedrisiyeleri Hakkında Nizâmnâme*, 24 Zil'hacce 1332-14, Zil'hacce 1331, Dersaadet Matbaası, İstanbul 1334.

Bahriyede Vezâifi Umumiyyeye ait Talimatname, Bahriye Matbaası 1341.

Bahriye Zabitanının Terfi-i Rütbe Nizamnamesi, 27 Cemaziy'el Evvel 1330.

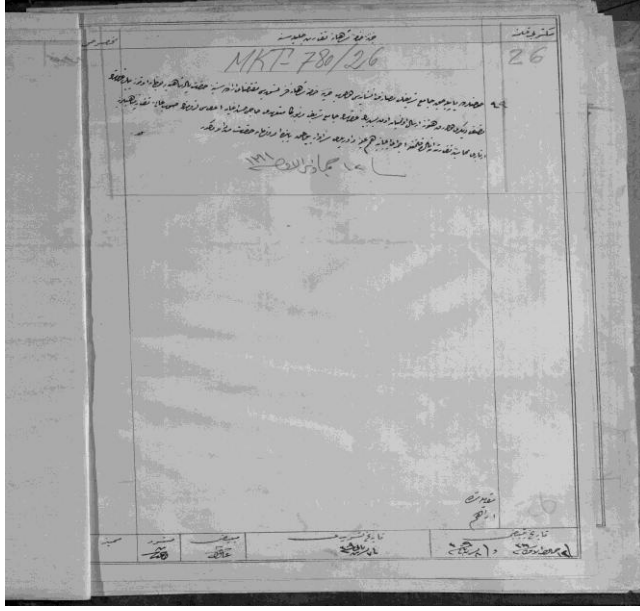
4. Telif Eserler

Akyüz, Vecdi (1995). *Mukayeseli ibadetler ilmihali 1*, İstanbul: İz Yayıncılık.

Beydilli, Kemal (2013) *Osmanlıda İmamlar ve Bir İmanın Günlüğü*, İstanbul.

- Beydilli, Kemal, “Osmanlı Devleti’nde İmamlık” *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 22, s. 182.
- Beşikçi, Mehmet (2016). “Askeri Modernleşme, Askeri Disiplin ve Din: Düzenli Kitle Orduları Çağında Osmanlı Ordusu’nda Tabur İmamları”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, Cilt: 11, Sayı: 1.
- Bozkurt, Esra (2015). “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Örgün Eğitim Kurumlarında Ahlak Eğitimi”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt:25.
- Bostan, İdris (2003). *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersane-i Amire*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Bulut, Mehmet, (2012). “Osmanlı’dan Günümüze Müftülerin Seçimleri, Atanmaları ve Seçimlerinde Esas Alınan Eğitim Kriterleri”, *Dini Araştırmalar*, Cilt: 15, Sayı: 41.
- Düzgün, Mehmet, “Din ve Ordu”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, Cilt: XII. Sayı: 5, Eylül-Ekim, Emel Matbaacılık, Ankara.
- Karaman, Hayrettin, (Hasan Kamil Yılmaz, İsmail Karagöz, Halil Altuntaş) (2015). *Din Görevlisi Rehberi*, Ankara: DİB Yayınları.
- Niyazi, Mehmet (1994). *İslam Devlet Felsefesi*, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Sahillioğlu, Halil, “Avarız”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 4, s. 109

Ek-1:

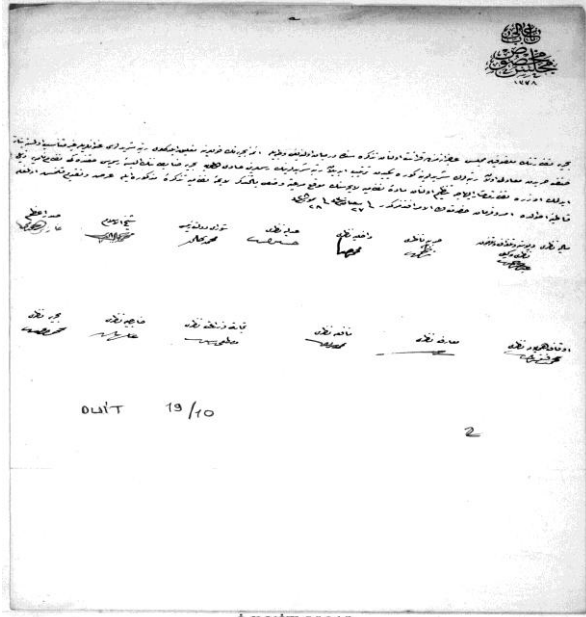

Hazine-i Hassa-i Şahane Nezaret-i Celilesine

Havuzlara yapılacak câmi-i şerifler mesârıf-ı inşâiyesi olup hazine-i hassa-i şâhânemize tesviyesi muktezâyı irâde-i seniye-i hazret-i padişahide bulunan otuz bin guruşun nısf-ı değeri olarak henüz irsal olmayan on beş bin guruşun cami-i şerifin müteahhidi Hacı Hasan Ağa'ya itası lüzumuna savb-ı ali-i nezâretpenâhilerine izbarı muhasebe nezâretten ifade kılınmağla icrâ-yı icabına himem-i aliyye-i daverileri sezavar buyrulmak babında emr ve zaman hazret-i men lehü'l emrindir. 12 Cemâziyel evvel 311

Ek-2:

Bahriye Nezâretinin melfûfuyla meclis-i acizânemizde kıraat olunan tezkeresinde dermeyan olunduğu vech ile İmam-ı Bahriyenin kullarına müteallik eyledikleri rütbe şeridleri unvanlarıyla gayr-ı mütenasib olmasına binaen sınıf-ı harbden muadili olan rütbelerin şeridlerine göre yeniden tertib edilen rütbe şeridlerinin resimlerini havi olmayub Bahriye Nezâretinin elbise-i resmiyesi hakkındaki nizamnameye zeyl edilmek üzere nezaret-i müşarünileyhçe tanzim olunan madde-i nizamiye layihasının mevki-i meriyete vaz'ı ba-tezkere layiha-i nizamiye tezkere-i mezkûre ile arz ve takdim kılınmış olmağla katre-i ahvalde emr-u ferman hazret-i el-emr efendimizdir. 27 Şaban 330, 28 Temmuz 328

Maliye Nazırı, Posta ve Telgraf ve Telefon Nazırı Vekili, Harbiye Nazırı, Dâhiliye Nazırı, Adliye Nazırı, Şura-yı Devlet Reisi, Şeyhülislam, Sadrazam, Evkaf-ı Hümayun Nazırı, Maarif Nazırı, Ticaret ve Ziraat Nazırı, Hariciye Nazırı, Bahriye Nazırı